

## **Karakterisering och kulturhistorisk värdering**

### **Öja kyrka**

Öja socken i Växjö kommun  
Kronobergs län

Smålands museum  
Samuel Palmblad  
2006

## **Inledning**

### **Bakgrund och syfte**

I samband med upprättandet av vård- och underhållsplaner för kyrkor i Växjö stift har Smålands museum på uppdrag av Växjö kyrkliga samfällighet genomfört en karakterisering och kulturhistorisk värdering av Öja kyrka under hösten 2006. De kyrkor som berörs är de som tillhör Svenska kyrkan och omfattas av kulturminneslagen, dvs. kyrkobyggnader som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen. Karakteriseringen och den kulturhistoriska värderingen syftar till att användas som underlag för vård- och underhållsplanen.

Nedanstående material består av en historik över kyrkobyggnaden, en beskrivning av exteriör och interiör samt en kulturhistorisk bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering samt arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk- topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. De redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning i kyrkobyggnadens historia.

### **Kulturhistorisk bedömning**

En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan kontinuerligt föremål för omvärderingar. Bedömningen utgår från såväl den enskilda kyrkobyggnadens värden som kyrkomiljön i sin helhet, men också till värden i förhållande till andra kyrkobyggnader i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning

# Öja kyrka

## Kortfattad historik

I början av 1800-talet började församlingen diskutera möjligheten att uppföra en ny kyrka då befintlig började bli för trång. Först 1841 beställdes ett ritningsunderlag som Överintendents-ämbetet presenterade 1843, förslaget hade framställts av Johan Carlberg. Inom församlingen debatterades livligt var i socknen kyrkan skulle uppföras men slutligen valdes en strategisk plats, Bergagärdet, där fyra vägar möts. Marken ägdes av Gransholms bruk som var traktens största industrikomplex med stort inflytande. Den äldre kyrkan från 1300-talet låg cirka en kilometer från aktuell plats. Grundmurarna är ännu synliga.

Arbetena inleddes 1852 under ledning av murmästare Jonas Malmberg och 1854 kunde kyrkan tas i bruk, invigningen skedde dock först i september 1855 under medverkan av biskop Christofer Isaac Heurlin. Det bestämdes efter viss oenighet att den gamla kyrkan skulle rivas, däremot överfördes ett flertal inventarier till den nya gudstjänstlokalen. Den strikt nyklassicistiska exteriören är närmast oförvanskad medan interiören genomgått en rad anpassningar och förändringar under de stora renoveringarna 1926 och 1972. Den kringliggande miljön framhäver platsens monumentalitet och den magnifika uppfarten mot huvudporten som bl.a. utgörs av rivningsmassor från den medeltida kyrkan är spektakulär.

Den intilliggande skolan ombyggdes 1962 till församlingshem.

## Exteriör

Kyrkobyggnaden i sten är traditionellt uppbyggd med en ytterst sparsmakad arkitektonisk utformning. Långhuset har en kraftigt profilerad takfot, liksom tornet, vilket tillsammans med portomfattningar utgör kyrkans dekorativa tillägg. Tornet är placerat i öster medan koret och den halvrunda sakristian ligger i väster. Huvudingången är belägen i tornet medan långhuset är försett med två sidoportaler. Sakristian har en egen, mittplacerad ingång. Fasaderna är spritputsade där fönsteromfattningar samt långhusets fyra hörnpartier är slätputsade. Sockeln är frilagd och fogstruken.

Torn och sakristia har en taktäckning bestående av kopparplåt medan långhustaket utgörs av kvadratiska skifferplattor lagda i ett diagonalmönster. Tornet har fyra rundbågade tornluckor av trä. I varje väderstreck finns även urtavlor där den kraftiga och profilerade takfoten har dragits upp runt urtavlor vilket gör dem mycket framträdande. Lanterninen är helt plåtinklädd men de tidigare öppningarna har markerats med en mörk färg. Tornet kröns av ett förgyllt kors placerat på ett klot.

Den i öster liggande huvudentrén består av en dubbelport i trä med vardera fyra spegelfält. Ingången nås via en granittrappa med två steg, vid dess norra sida har en stensatt ramp uppförts. Två slätputsade pilastrar bärande ett svagt utskjutande entablement utgör portomfattning. Detta dekorativa inslag kompletteras med ett halvcirkelformat, spröjsat fönster som ligger an mot entablementet. Ovanför dörrbladen är en minnesskrift vars innehåll har följande lydelse: *Under Konung Oscar I:s Regering Uppförd år 1854 af, Öja församling*, texten är förgylld. Det övre våningsplanet, tornkammaren, markeras med en slätputsad gesims. Ungefär mitt på tornets östsida är ett runt, spröjsat, fönster placerat. På syd-

respektive norrsidan finns två stora rundbågiga fönster som ger ljus till vapenhuset, det norra är dock ett blindfönster och fyller därmed ingen funktion förutom att symmetri uppnås.

De båda sidoportalerna har en enklare omfattning. Ett slätputsat parti kring porten med ett utskjutande överstycke som kröns av ett halvcirkelformat fönster skapar ett sparsmakat men ändå tilltalande intryck. Själva dörrarna är av samma utförande som huvudentréns. Sakristians mittplacerade port är indragen i murverket och saknar, förutom ett slätputsat parti, dekorativ omfattning. Ovanför porten är ett igenmurat fönster där putsen målats svart.

Långhusets norr- och sydsida domineras av de sex rundbågiga fönstren med korspost, tre på var sida om portalerna. Själva fönstren består av fyra bågar där de nedre bågar innehåller vardera tio rutor medan de båda övre rymmer vardera sex rutor. Två sådana fönstertyper finns även på långhusets västvägg samt tornets bottenvåning. För att skapa bättre ljusförhållanden på läktaren upptogs på långhusets östvägg två mindre fönster. Sakristians båda fönster består av fyra bågar, åtta rutor i de nedre och fyra rutor i de övre bågar. Samtliga fönsterpartier har solbänkar täckta av koppar, bågar och karm är brunmålade. Stuprör och hängrännor är av koppar.

Invid sakristians sydsida ligger trappan till källaren, dess nedgång har erhållit kraftiga betonggjutningar i modern tid. Trappstegen är dock av granit. Källarutrymmet innehåller idag toalett, dusch samt förråd.

## Exteriöra förändringar

Den exteriöra karaktären är närmast helt bibehållen. De konkreta förändringarna härleds främst till taktäckningsmaterial som skiftats vid ett flertal tillfällen. Att sakristia och torn ursprungligen hade ett spåntak bör betraktas som klarlagt men långhustaket är mer osäkert. I en äldre, odaterad, handling beskrivs att detta tak *skulle bli av papp*. År 1903 rivs träspånen bort och ersätts med galvaniserad plåt som målas svart medan långhuset täcks med skifferplattor.

Plåten på tornet byts mot koppar 1966, samma förfarande sker 1978 gällande sakristians tak. I Öja bestämdes 1966 att bibehålla långhusets skifferplattor vilket var fördelaktigt ur ett antikvariskt perspektiv. Att kyrkans taktäckningsmaterial ändrats hör till vanligheten och de utförda åtgärderna i Öja får anses som helt godtagbara.

Den plåtinklädnad som utfördes på lanterninen 1926 var ett karaktärsförvanskande ingrepp som är något svårbegriplig. Därmed gjordes lanterninen sluten vilket får anses som beklagligt. De tidigare öppningarna är dock markerade med en starkt avvikande färg vilket tydliggör deras placering. I samband med installationen av det nya värmesystemet 1926 byggdes ett nytt källarutrymme varvid en trappnedgång tillkom invid sakristian.

## Interiör

Kyrkorummet har i huvudsak fått bibehålla sin ursprungliga inredning, dessutom återbördades ett flertal större objekt vid 1926 års renovering som tillhört den medeltida kyrkan. Bänkarnas sammansättning, interiör färgsättning, läktarunderbyggnader och korets utökande härstammar från 1972 års renovering som innebar en genomgripande omgestaltning. Här följer en beskrivning av kyrkointeriören med början i vapenhuset.

Golvet i vapenhuset består av slipade kalkstensplattor, taket är målat i mörkt rött och i dess mitt hänger en större malmkrona. Då trappan till läktaren togs bort 1972 upplevs numera rummet som kalt. Den norra väggen upptas av ett Series Pastorum tillverkad 1978. Under denna tavla står en träkista som flankeras av två äldre stolar. Ekkistan omnämns redan 1670 i inventarieförteckningen. Den södra väggen domineras av ett mittplacerat fönster, i övrigt är endast avfärgade putsytor.

Genom en kraftig dubbelpört, djupt liggande i murverket, nås kyrkorummet. Den norra läktarunderbyggnaden innehåller kapprum, städskrubb, el-central och pentry. Golven är täckta med plastmattor. Den södra läktarunderbyggnaden har getts en mer värdig framtoning då ett samlingsrum avsett för nyttjande under bröllop, begravningar, bikt etc. iordningställdes här vid ombyggnaden 1972. Intill finns kapprum samt toalett. Golven utgörs av synliga brädor. De bägge tillbyggnaderna har försetts med stora glasade partier som uppsatts i väggarnas övre sektion som vetter mot kyrkorummet. Kapprummen har en märklig innertaks konstruktion, ett sadeltak med mindre ljusinsläpp.

Läktaren bärs av åtta runda kolonner samt två fyrkantiga. Samtliga är målade i en stark röd kulör, kapitälerna är förgyllda. Golvet i långhuset består av lackat trä med mattor i gångarna. Det tunnvalvda innertaket är målat i en ljus oljefärg. Sedan 1972 finns endast två bänkkvarter med femton bänkrader i varje. Då de främre bänkraderna följer korets rundning är dessa betydligt kortare. Bänkkvarteren är slutna mot mittgången och öppna mot sidogångarna. Bänkarna har en stoppad tygklädsel, både på rygg och stol, som är fastgjord i trä och alltså inte löstagbar. Färgsättningen präglas av starka röda och blåa kulörer med förgyllda omfattningar. Över varje bänkkvarter hänger tre ljuskronor, en är inskaffad 1772 medan övriga har tillkommit på 1900-talet. Nämnade ljuskällor kompletteras med nio väggfasta lampetter, två av dessa skänktes 1954 och är försedda med dekorativa ryggplåtar av 1600-tals utförande. Övriga är förhållandevis enkla och tillkomna i samband med kyrkans elektrifierande 1936. Ytterligare en lampett, dock ej elektrifierad, finns vid den äldre predikstolen.

När den norra sidoingången murades igen 1926 uppsattes vid dess nyskapade vägg den gamla altaruppsatsen från 1703. Samtidigt återbördas även predikstolen från den medeltida kyrkan efter genomgången renovering och placeras på den norra väggen invid koret. Den predikstol som insattes vid kyrkans uppförande 1854 är placerad på motsvarande plats vid sydväggen varvid en tilltalande symmetri uppnås. Korgen är uppdelad i tre fält med vardera ett religiöst symbolmotiv, en kalk, två korslagda nycklar samt lagtavlorna. De olika fälten avskiljs med joniska pilastrar. Den rikt dekorerade baldakinen med klassicerande lambrequin kröns av ett förgyllt kors och dess innertak upptas av en förgyllt sol omgiven av stjärnor.

Den södra portalen har en klassisk omfattning bestående av släta pilastrar bärande ett entablement. De båda dörrbladen innehåller vardera tre spegelfält. Portalen flankeras av ett ständur, tillverkat omkring 1880, samt en tysk relieftavla i trä visande nattvardens instiftande.

Det halvcirkelformade koret är väldisponerat och rymligt. Golvet av lackat trä har en traditionell upphöjning vid altaret. Altartavlan föreställande Kristi förklaring utgör det naturliga blickfånget. Den kraftfulla omfattningen med genombrutet entablement vilande på pilastrar med förgyllda kapitäl ger tyngd och värdighet åt motivet. Entablementet ger även stöd för ett trekantigt gavelstycke. Ovanför tavlan är ett förgyllt strålfält i vars mitt Guds allseende öga i en triangel är placerat. Det fristående altaret tillkom 1972, bordet består av

fem tjocka ekbjälkar som vilar på fyra kapitålförsedda kolonner. Altarringen är uppdelad i fem sektioner, knäfallet är klätt med ljusblått tyg. Då ett flertal balusterdockor togs bort 1972 upplevs altarringen ofullbordad.

Ett dopaltare är sedan 1972 iordningställt invid den norra korväggen. Ovanför detta altare hänger en stor bildvävnad föreställande Den gode Herden. Vävnaden invigdes 1976. Den gedigna och tunga dopfunten av Kolmårdsmarmor, ritad av Aron Sandberg, färdigställdes 1941. Dess placering har skiftat och idag står dopfunten nära korets mitt, intill är ett dopljus av trä uppställt. Korets sex fönster har antikglas där västväggens båda fönster dessutom är svagt färgade. I taket hänger två ljuskronor, bägge överlämnades till kyrkan 1954. I hörnen hänger psalmnummertavlor som ur ett dekorativt perspektiv framstår som ovanligt påkostade i jämförelse med övrig inredning i kyrkorummet. Särskilt överstyckena är rikligt förgyllda. Ett språkband är målat nära korväggens anslutning mot taket, lydelsen är: *Denne är min älskade son, i vilken jag funnit behag; hören honom.*

Övriga flyttbara objekt utgörs av en kororgel som är uppställd invid den södra väggen, ett votivskepp i det nordvästra fönstret, en ambo, samt två vävda golvmattor. Två dörrar leder till sakristian. Deras vertikala verkan är påtaglig då överstyckena getts en ansevärd höjd som följer altaruppsatsens entablement i sin formgivning. Dörrarna och den förgyllda dekoren har ett stilutförande som upplevs något avvikande vid en översiktlig betraktelse. Överstyckena innehåller exempelvis festonger och voluter med utskjutande blommor.

Sakristian är relativt liten och enkel. Östväggen upptas av höga grönmålade skåp och mitt i rummet står ett bord med tillhörande stolar. Golvet är belagt med en heltäckningsmatta, här finns en lucka som leder till ett mindre källarutrymme, troligtvis avsett för vinförvaring. I det vitmålade taket hänger en vacker ljuskrona. Ett av de båda fönstren har fått sin fönsterbänk omgjord till altarbord med en tillhörande piscina.

Läktaren har ett starkt utskjutande mittparti. Läktarbröstningen är uppdelad i sju spegelfält innehållande förgylld växtornamentik. Mittspegeln är oerhört rikt dekorerad med en lyra omgiven av frodig växtlighet. Lyrans sirliga armar formar sig som fågelhuvuden i sin förlängning. Läktaren domineras fullkomligt av orgelfasaden som bevarats sedan dess byggande på 1860-talet. Samtliga bänkar är borttagna och ersatta med lösa stolar. Heltäckningsmatta har lagts på hela läktaren. Belysningen utgörs av två ljuskronor. (Läktarbröstningen saknar räcke vilket bör tillföras för att säkerställa ett bättre fallskydd.)

Från läktaren leder en dörr till tornkammaren. Rummet nyttjas främst som förråd men ger också känslan av ett provisoriskt museum. Här finns bl.a. fotografier och två äldre mässhakar som placerats i varsitt skyddsskåp på väggen.

## Interiöra förändringar

Förutom den omgestaltning som skedde av altaruppsatsen 1876 kan de interiöra förändringarna i huvudsak relateras till de stora renoveringsprogram som utfördes 1926 och 1972. När arkitekt Paul Boberg fick uppdraget att realisera sitt åtgärdsprogram fokuserades mycket av arbetena på att förbättra funktionalitet och bekvämlighet. Samtidigt bekostades konservering och rekonstruering av predikstol och altaruppsats som tillhört den äldre kyrkan. Dessa fick därefter en framträdande plats i kyrkorummet. Behovet av den norra portalen bedömdes begränsad varvid denna murades igen så att den gamla altaruppsatsen kunde uppsättas på denna nyskapade vägg. Intill placerades dopfunten. Vid denna tid var bänkarna

uppdelade i fyra kvarter varvid dopfunten och altaruppsatsen kom att utgöra blickfång i den norra tvärgången.

Boberg valde att tillskapa en ny färgsättning som följde gråbruna och svagt gröna nyanser med mycket riklig marmorering. I samband med avfärgning av väggarna försvann korväggens textstycke. Ett nytt värmesystem baserat på varmluft tillskapades och tillsammans med en anpassning av bänkarna förbättrades bekvämligheten för gudstjänstbesökarna. Bobergs omfattande renovering får överlag anses som varsam där en uttalad intention varit att återknyta banden till den medeltida kyrkan. Igensättandet av den norra portalen utgör den mest framträdande förvanskningen av kyrkorummet.

Omgestaltningen i samband med renoveringsarbetena 1972 var betydligt mer påtagliga. Underlaget hade sammanställts av arkitekt Hans Lindén. En uttalad målsättning var att drastisk minska antalet fasta sittplatser, resultatet blev en halvering, från 565 till 270 fasta sittplatser. Detta åstadkoms genom att tvärgången slopades, sidogångarna breddades, korbänkarna och ett flertal bänkrader under läktaren samt samtliga på läktaren togs bort. Kvarvarande bänkar byggdes åter om för att öka bekvämligheten. Genom att koret utökades försvann ytterligare bänkar. För att förbättra belysningsförhållandena tillkom fyra nya ljuskronor och efter omplacering hängdes ljuskronorna över bänkkvarteren och inte över mittgången

Under läktaren tillskapades nya utrymmen, bl.a. ett samlingsrum och pentry samt två svängda trappor till läktaren. Den tidigare trappan i vapenhuset revs. Dessa underbyggnader är i jämförelse med liknade konstruktioner i andra kyrkor förhållandevis små och välanpassade. Kolonnerna är väl synliga och störs inte av de tillförda väggsektionerna. I koret revs det väggfasta altaret och altarringen byggdes om genom att den indelades i sektioner varav några gjordes flyttbara. Dessutom togs ett flertal balusterdockor bort vilket skapat ett märkligt intryck. Det nya fristående altaret upplevs överdimensionerat i sitt formspråk med en obalans mellan bord och kolonner.

Det som ändå borde ha uppfattats som mest omdanande efter renoveringen var intrycket av den oerhört kraftfulla färgsättning som Lindén drev igenom. De rika marmoreringarna baserade på gråbruna kulörer hade nu ersatts av mustiga blåa och vinröda färger. De nyklassicistiska stilidealerna ifråga om färgval var bortsopade. Ur ett antikvariskt perspektiv får ett flertal åtgärder som utfördes 1972 betraktas som mindre lyckade.

### Viktigare inventarier

Altartavlan målades 1871 av Ludvig Frid men kom till Öja först 1876. Motivet är en kopia där originalet hänger i Jakobs kyrka i Stockholm, konstnären var Fredrik Westin. Tavlan som föreställer Kristi förklaring omges av två kraftiga pilastrar som bär ett entablement i vars mitt ett förgyllt strålfält är placerat. Den klassicerande omfattningen är utförd efter det ritningsunderlag som Carlberg framlade 1843. Vid 1972 års renovering då altartavlan togs ned upptäcktes att ett stort kors med törnekrona var målat direkt på murverket. Förmodligen utgjorde detta motiv den första altarutsmyckningen innan församlingen hade råd att inskaffa en värdig altartavla.

De båda predikstolarna uppvisar tydligt vilka rådande stilideal som fanns vid dess tillkomst. Den äldre predikstolen med tillhörande baldakin anskaffades 1653 och härstammar från Öja

gamla kyrka. Stilen är utpräglad barock men hantverkaren har även blandat in blandflätning som ursprungligen härstammar från 1000-talets runstensornamentik. En kvardröjande, konservativ, stilinställning lyser därför tydligt igenom. Efter att ha legat på kyrkvinden utfördes 1927 en genomgripande renovering då bl.a. färglagren togs bort varefter predikstolen uppsattes på den norra långsidan. Grundplanen är femkantig där hörnen upptas av smäckra skulpturer föreställande, Kristus, Maria, Mose och Hoppet.

Den nya predikstolen som tillverkades i samband med kyrkans byggande uppsattes 1855. Den har en mycket typisk utformning som är kännetecknande för ett flertal av länets predikstolar från 1800-talet.

På norrväggen är även den äldre altartavlan uppsatt som ursprungligen inskaffades 1703. Den renoverades och rekonstruerades 1927 och som modell användes en snarlik altartavla som fanns i Nottebäcks kyrka. Båda är utförda av Torben Röding. Hela mittsektionen och sockeln rekonstruerades av bildhuggare Reimann från Linköping medan konservatorsarbetena utfördes av Sven Sundbaum, Linköping. Mittpartiet upptas av Kristus på korset som flankeras av Maria och Johannes. Denna skulptursvit inramas av två kolonner som i sin tur omges av kraftiga akantusslingor, sidostyckena utgörs av två änglar med utsträckta händer. Sockeln består av en inskriptionstavla omgiven av lagtavlorna och en kalk medan överstycket upptas av bladverk med en mittplacerad medaljong. Altaruppsatsen kröns av tre puttin varav två blåser i basun.

En fungerade orgel erhöll inte församlingen förrän tio år efter kyrkans färdigställande. År 1865 insattes den första orgeln som tillverkades av Johannes Magnusson. Fasaden ritades av A.R. Pettersson. A. Mårtenssons orgelfabrik i Lund fick sedermera i uppdrag att bygga ett nytt orgelverk vilket kunde tas i bruk 1945. Dagens orgel tillkom 1972 och utfördes av Västbo orgelbyggeri. Själva orgelfasaden har dock undgått större förvanskningar.

## Kyrkogården

Fram till 1980-talet följde kyrkogården en tydlig östvästlig riktning där huvuddelen av gravarna låg i den västra delen. Denna bild förändrades 1982 då det nya begravningsområdet, utarbetat av Hans Lindén, i nordväst invigdes. I anslutning till denna del tillkom senare en modern förvaltningsbyggnad.

Kyrkogården omges av förhållandevis låga men mycket breda naturstensmurar. Den östra avgränsningen markeras enbart av järnkedjor. Här finns huvudgrinden som är ett utsökt och påkostat smidesarbete. Gångsystemet inom den äldre kyrkogården är grusad medan 1980-tals utbyggnaden har en kombination av grusade och stenlagda gångar. Lindén utnyttjade även låga häckar i stor utsträckning för att skapa rumsliga indelningar.

Lövträdsbeståndet följer i huvudsak kyrkogårdsmurens sträckning. Likt en fästning insprängd i en bergsslänt skulle bårhuset kunna beskrivas. Arkitekt Gerhard Nerle ritade det nya bårhuset som invigdes 1954. Byggnaden uppfördes i en brant slänt strax utanför kyrkogårdens nordöstra hörn. Den slutna och massiva granitväggen med sin dubbelpport i trä ligger nästa i liv med omgivande jordmassor.



## Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Öja kyrka utgör en tidstypisk representant för landsortens nyklassicistiska stilideal som präglade kyrkoarkitekturen under 1800-talets mitt. Dess volym har medfört att utbyggnader inte varit nödvändiga utan snarare har antalet sittplatser medfört en växande överkapacitet. De båda arkitekterna Paul Boberg och Hans Lindén har under 1900-talet satt sin prägel på ett stort antal av länets kyrkor, så även Öja.

Exteriören är närmast oförvanskad sedan byggtiden varvid den utgör en god representant för tidens sparsmakade fasadutformning. De dekorativa tillägg som lyfter de estetiska värdena är närmast helt koncentrerade till takfot och portalomfattningar. Arkitekturen präglas av en strikt symmetri och när den norra sidoportalen igensattes 1926 i innerlivet bibehölls ändå portarna varvid exteriören inte påverkades av denna åtgärd.

Taktäckningen har skiftat men långhuset har kvar sina skifferplattor sedan taket lades om 1903. Förslaget att ersätta skiffren med koppar på 1960-talet avstyrades och därmed har detta takmaterial satt sin prägel på exteriören under större delen av kyrkans historia. Torn och sakristia har under olika perioder varit klädda med spån, galvaniserad plåt och koppar. Plåtinklädnaden av lanterninen 1926 får anses som den mest karaktärsförvanskade åtgärd som utförts. Den tidigare öppna lanterninen blev då slutet.

Interiören är välordnad och symmetrisk i sin utformning. Den dekorativa verkan är inte överdådig utan skapar istället tilltalande blickfång som koncentreras till koret och läktarbröstningen. Vid renoveringen 1926 skulle bl.a. den historiska identiteten stärkas genom att den gamla kyrkans predikstol och altaruppsats placerades i kyrkorummet. De båda predikstolarna står uppställda mittemot varandra varvid symmetrin kring koret förstärktes. Samtidigt murades norra portalen igen där altaruppsatsen istället övertog rollen som symmetribildare då denna korresponderar med sydportalen. Åtgärderna bör betraktas som väl anpassade där föremålen snarare lyfter kyrkorummet och även tillför en historisk förankring.

Den Lindénska renoveringen 1972 blev betydligt mer omfattande och genomgripande. Önskemål om färre sittplatser, större kor, extra rum och ny färgskala innebar att interiören utsattes för en betydande omgestaltning som ur antikvariskt perspektiv får anses som påtagligt karaktärsförvanskande. Läktarunderbyggnaderna med tillhörande läktartrappor gavs dock en sådan underordnad utformning att läktaren med dess pelarsystem kunnat bibehålla sin monumentalitet. Ett mycket stort antal bänkar plockades bort vilket var nödvändigt då läktarunderbyggnader tillkom och koret utvidgades. Tyvärr sattes tvärgången igen samtidigt som sidogångarna breddades. Bänksystemet har därmed helt ändrat karaktär.

Då koret utökades valde man att bevara dess halvcirkelform. Korbänkarna togs bort vilket möjliggjorde tillskapandet av ett dopaltare vid norrväggen och uppställandet av en orgel vid sydväggen. Det väggfasta altaret revs och altarringen delades upp i sektioner och gjordes delvis flyttbar. Av någon anledning togs även ett flertal balusterdockor bort. Korets utökande har inte stört det arkitektoniska uttrycket, ej heller dopaltarets tillkomst. Däremot upplevs altarringen som märklig genom avsaknaden av balusterdockor och även altaret ter sig oproportionerligt. De vita kolonnerna korresponderar inte med de kraftiga, omålade ekstockarna.

Det som får anses vara den mest förvanskade åtgärden vad gäller omdaning av det nyklassicistiska kyrkorummet är färgsättningen. Genom att nyttja mustiga kulörer, starkt blått

och rött, förvandlades upplevelsen av interiören grundligt. Denna färgskala ter sig helt främmande för inredningens stilkaraktär. Inför en framtida renovering bör en arkitekt ges i uppdrag att sammanställa underlag till en ny färgsättning som överensstämmer med de stilströmningar som kännetecknade 1850-talet. Ett återsättande av altarringens balusterdockor bör även övervägas. Om ytterligare önskemål skulle framföras gällande en minskning av antalet sittplatser bör intentionen vara att återskapa tvärgången, alternativt enbart den södra. Kyrkorummet uppvisar en fungerande och enhetlig utformning med en i huvudsak välbevarad inredning. Dessa värden ska beaktas vid framtida renoveringar.

## Händelseregister

- 1855 - Biskop Christofer Isaac Heurlin inviger kyrkan
- 1865 - Orgel inskaffas, tillverkad av J. Magnusson medan orgelfasaden ritades av A.R. Pettersson
- 1876 - Altartavlan målad av Ludvig Frid anskaffas. Samtidigt omgestaltas omfattningen till altartavlan och likaså sakristiedörrarnas omfattning
- 1890 - Kaminer installeras
- 1896 - Vapenhusets golv cementeras
- 1903 - Taken på sakristia och torn täcks med galvaniserad plåt och långhuset med skiffer
  - Fasaderna omputas
  - Interiör ommålning
  - Restaurering av altartavlan
  - Marmorering av pelare kring altare och till sakristia
- 1923 - Kyrkogården utvidgas åt väster
- 1926/27 - Stor interiör och exteriör renovering under ledning av arkitekt Paul Boberg
  - Fasaderna omputas och avfärgas
  - Lanterninen kläs med plåt
  - Nytt uppvärmningssystem med varmluft varvid kaminerna tas bort
  - En s.k. värmekammare byggs under koret och förses med separat ingång
  - Bänkarna byggs om för att göras bekvämare
  - Norra ingången muras igen
  - Äldre altaruppsats och predikstol konserveras och rekonstrueras och placeras i kyrkan
  - Interiören erhåller ny färgsättning som kännetecknas av riklig marmorering av predikstol, bänkar, kolonner, orgelfasad etc. Färgskalan utgår från gråbruna toner
  - Innertaket målas i en gråvit ton medan taklisten får en kraftig marmorering
  - Korväggens bibelcitat målas över
  - Östra och södra ingången förses med vindfång
  - Vapenhuset erhåller ett kalkstensgolv
  - Fönstren förses med innerbågar
  - Yttertrapporna omläggs
  - Läktartrappan repareras och förses med handledare
  - Vinden isoleras
  - Utvändiga träytor målas
- 1936 - Kyrkan elektrifieras, ritningsunderlag utförs av Paul Boberg
  - De nya lampetterna utförs av Bröderna Malmströms i Malmö
- 1941 - Dopfunten huggs av Arthur Sandins stenhuggeri i Stockholm
- 1942 - Dopaltare anordnas vid det gamla altaruppsatsen
  - Ny skåpsinredning i sakristian

- 1946 - Ny mässhake
- 1948 - Invgning av minneskors på gamla kyrkogården
- 1952 - Förgyllning av kors och kula
- 1953 - Tornur tillkommer med fyra transparenta urtavlor
- 1954 - Elektrisk uppvärmning installeras då varmluftsanläggningen var utbränd
  - Bårhuset ritat av Gerhard Nerle invigs
  - Exteriör och interiör avfärgning
  - Målning av utvändiga träytor
  - Sockeln friläggs och fogas
  - De västra korfönstren förses med svagt färgat antikglas
  - Fyra nya malmkronor hängs upp i kyrkorummet
  - Ny matta innanför altarrundeln
  - Nytt krucifix till bårhuset
  - Två nya lampetter samt några kandelabrar skänks. De båda lampetterna uppsätts på vardera sidan om den gamla altaruppsatsen
  - Äldre golvlysstakar överlämnas som gåva, står idag uppe i tornkammaren
- 1962 - Nytt församlingshem invigs, utgjorde tidigare en skolbyggnad
- 1963 - Predikstol och altartavla behandlas mot insektsangrepp
- 1964 - Fasadbelysning tillkommer
- 1966 - Omläggning och komplettering av långhusets skiffertak
  - Torntak täcks om med kopparplåt
  - Ny galvaniserad plåt på lanternin
  - Stuprör och hängrännor byts
- 1968 - Nytt antependium
- 1969 - Nytt antependium
- 1971 - Altartavlan behandlas mot angrepp av strimmig trägnagare
- 1972 - Omfattande interiör och exteriör renovering under ledning av arkitekt Hans Lindén
  - Fasader lagas och avfärgas, fönster målas
  - Läktarunderbyggnader tillkommer varvid flera bänkrader tas bort
  - Två trappor till läktaren uppförs inne i kyrkorummet
  - Trappan i vapenhuset rivs
  - Helt ny interiör färgsättning med kraftiga blåa och vinröda kulörer
  - Bänkinredningen byggs om
  - Tvärgången slopas och sidogångarna breddas
  - Nytt altare
  - Altarringen byggs om, delas upp i sektioner, och förses med lösa knäfall
  - Dopplats anordnas i korets norra del
  - Nytt kalkstensgolv i vapenhuset
  - Tanken att bila upp blindfönstret i vapenhuset genomförs ej
  - Golven slipas
  - Läktarbänkarna tas bort
  - Koret utvidgas
  - Korbänkarna tas bort
  - Korväggens språkband tas åter fram men ges ett modernare språkbruk
  - Ljus kronornas takrosetter ersätts med nya då kronorna hängs om
  - Ytterligare ventilationsgluggar upptas i sockeln
  - Svarta ledstänger monteras på yttertrappan
  - Källartrappan byggs om
  - I rum under läktare insätts i inre murliv enkla fönster med enfärgat antikglas
  - Bänkarna förses med sittdynor

- Nytt antependium, bursa, kalkduk och mässhake
- Nytt orgelverk av Västbo orgelbyggeri
- 1974 - Ny kororgel
- 1976 - Större vävnad upphängs ovanför dopaltaret i koret
- 1978 - Sakristians tak förses med kopparplåt
  - Avfärgning av fasaderna
  - Series Pastorum tillverkas av golvbrädor från den äldre kyrkan
- 1982 - Nya kyrkogården invigs
- 1985 - Handikappramp uppförs vid huvudentrén
- 1988 - Tysk relieftavla av ek överlämnas som gåva och upphängs invid den södra portalen
- 1999 - Putslagningar på främst torn samt avfärgning
  - Målning av lanterninens plåttäckning
  - Översyn av skiffertaket där drygt 100 skifferplattor byts ut
  - Målning och kittning av fönster, dörrar och tornluckor
  - Alla stuprör och hängrännor byts
- 2004 - Ny ambo placeras i koret, utförd av Kalle Nuskowski

## Källförteckning

Följande litteratur och arkiv har nyttjats i samband med vårdplansarbetet:

Antikvarisk- topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm.  
Handlingar från Kungl. Byggnadsstyrelsen är inkluderade

Klipparkivet vid Smålands museum: Öja kyrka

Topografiska arkivet vid Smålands museum: Växjö kommun, Byggärenden, Öja kyrka

*Kyrkobyggnader 1760-1860: Del 2 Småland och Öland* 1993

Liepe, Anita, *Bergunda och Öja kyrkor* 1970

Vassi, Heidi, red, *Kyrkobyggnader i Kronobergs län* 1998

*Öja kyrka 150 år: Jubileumsskrift* 2004